

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Nowa Seria

tom VIII
2011

zeszyt 1
Archeologia

ROCZNIK NAUKOWY MUZEUM NARODOWEGO W SZCZECINIE
Szczecin 2012

MATERIAŁY ZACHODNIOPOMORSKIE

Rocznik Naukowy Muzeum Narodowego w Szczecinie

Nowa Seria

tom VIII
2011

zeszyt 1
Archeologia

Szczecin 2012

Redaktor naczelny wydawnictw Muzeum Narodowego w Szczecinie
Lech Karwowski

Redakcja naukowa tomu
Anna B. Kowalska, Krzysztof Kowalski, Dorota Kozłowska-Skoczka,
Bartłomiej Rogalski

Redakcja wydawnicza i korekta
Dorota Cyngot

Tłumaczenia na język angielski
Monika Witek

Recenzenci
dr hab. prof. PAN Tadeusz Galiński
prof. dr hab. Marian Rębkowski

Adres Redakcji
Muzeum Narodowe w Szczecinie
70-561 Szczecin, ul. Staromłyńska 27
tel. (+48) 91 431 52 02
fax (+48) 91 431 52 04

Projekt okładki
Waldemar Wojciechowski

Skład i druk
Soft Vision

ISSN 0076-5236

© Copyright by Muzeum Narodowe w Szczecinie i Autorzy

Szczecin 2012

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

Marcin Dziewanowski

- Głos w sprawie klasyfikacji produktów eksploatacji wiórowej w zespołach
świderskich 7
A comment on a classification of the blade exploitation in Swiderian assemblages 29

Aleksandra Górską-Maciałowicz

- Starożytne zabytki z doliny rzeki Iny w Suchaniu, pow. stargardzki 31
Ancient artefacts from the Ina valley in Suchań, Stargard Szczeciński County 121

Antoni Porzeziński

- Wczesnośredniowieczne groby ciałopalne na cmentarzysku w Cedyni,
stanowisko 2 123
The early medieval cremation cemetery in Cedynia (site 2) 163

Piotr Pudło

- Ponownie o wczesnośredniowiecznym mieczu wyłowionym z Zalewu
Szczecińskiego 165
A re-investigation of an early medieval sword recovered from the Szczecin Lagoon 178

Andrzej Janowski

- Wyniki przedwojennych badań na grodzisku w Starogardzie Łobeskim 179
Results of pre-war excavations at a stronghold in Starogard Łobeski 194

Andrzej Janowski

- Co odkrył Alfred Rowe na „Diabelskiej Grobli” w Trzebawiu? 195
What did Alfred Rowe find on the “Devilish Causeway” in Trzebawie? 220

Eugeniusz Cnotliwy

- Klasztor cystersów w Kołbaczu. Badania archeologiczne w latach 1960-1964
i 1978-1982 221
The Cistercian monastery in Kołbacz. Archaeological excavations in 1960-1964
and 1978-1982 239

Grzegorz J. Brzustowicz, Andrzej Kuczkowski

- Gotycka pieczęć rycerska spod Choszczna 241
A gothic knight seal from somewhere around Choszczno 250

Judyta Julia Gładykowska-Rzeczycka, Lidia Cymek,
Tomasz Kozłowski, Sławomir Słowiński
Szkielety z ruin klasztoru Franciszkanów w Pyrzycach,
woj. zachodniopomorskie. Analiza antropologiczno-paleopatologiczna 251
Skeletons from ruins of the Franciscan monastery in Pyrzyce,
West Pomeranian Voivodeship. Anthropological and paleopathological analysis 277

O D K R Y C I A

Marcin Dziewanowski
Najnowsze odkrycia z epoki kamienia na stanowisku nr 3 w Chwarstnicy,
woj. zachodniopomorskie
Recent findings from the Stone Age at site 3 in Chwarstnica,
West Pomeranian Voivodeship 279

Dorota Kozłowska-Skoczka
Sztylet krzemienny z okolic jeziora Miedwie, powiat stargardzki
Flint dagger found in the vicinity of the Miedwie Lake, Stargard Szczeciński County 289

Anna B. Kowalska, Krzysztof Kowalski
Wczesnośredniowieczna osada w Kunowie, gm. Kobyłanka
Early Medieval settlement from Kunowo, Kobyłanka Commune 293

Roman Kamiński
Kafel Hansa Bermana z rynku Starego Miasta w Kamieniu Pomorskim
Hans Berman's stove tile from the Old Town market in Kamień Pomorski 309

Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski, Michał Kulesza
Kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Mielnie (gm. loco)
w świetle badań archeologicznych
Transfiguration Church in Mielno (loco commune) in the light
of the archaeological research 317

Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski
Nieznane krypty w kościele p. w. Niepokalanego Poczęcia NMP
w Żydowie (gm. Polanów)
Unknown crypts in Church of the Immaculate Conception of Blessed Virgin Mary
in Żydowo (Polanów commune) 357

RECENZJE I OMÓWIENIA

Krzysztof Kowalski

Agnieszka Matuszewska, *Kultura ceramiki sznurowej na Dolnym Nadodrzu*, seria: ARCHAEOLOGIA BIMARIS (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Instytut Prahistorii), Monografie, tom 5, Wydawnictwo Poznańskie, Muzeum Narodowe w Szczecinie, Poznań 2011, ss. 312, ISBN 978-83-7177-781-3, ISBN 978-83-86136-98-8 373

Anna B. Kowalska

Jacek Borkowski, Andrzej Kuczkowski, *Cussalyn-Cößlin-Koszalin. Źródła archeologiczne do dziejów Koszalina*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne”, Seria B-VIII:Archeologia, Tom I, Koszalin 2011, ss. 315 375

Anna B. Kowalska

Wojciech Chudziak, Ryszard Kaźmierczak, Jacek Niegowski, *Podwodne dziedzictwo archeologiczne Polski. Katalog stanowisk (badania 2006-2009)*, ss. 272, Toruń 2011, ISBN 978-83-231-2735-2; 978-83-925347-2-3 377

Anna B. Kowalska

Krzysztof Guzikowski, *Procesy kolonizacyjne w posiadłościach cystersów z Kołbacza w XII-XIV wieku. Przestrzeń i ludzie*, ss. 267, Szczecin 2011, ISBN 978-83-7241-762-6 379

Anna B. Kowalska

Ekskluzywne życie – dostojny pochówek. W kręgu kultury elitarnej wieków średnich, „Wolińskie Spotkania Mediewistyczne” I, red. Marian Rębkowski, Wolin 2011, ss. 312, ISBN 978-83-932318-0-5 381

Marta Kurzyńska

Materiały do bibliografii archeologii Pomorza Zachodniego za 2011 rok 383

Indeks nazw geograficznych 422

KRONIKA

Odkrywanie tajemnic Majów. Polskie wykopaliska w Gwatemali.

Wystawa czasowa 425

Moda i styl: elita i dwór Majów (Jaina 600-900 n.e.). Wystawa czasowa 429

Bursztyn – Złoto Bałtyku. Wystawa czasowa 433

Barbarzyńcy u bram

VI Międzynarodowa Sesja Naukowa Dziejów Ludów Morza Bałtyckiego 439

Archeologia w Muzeum Zachodniokaszubskim w Bytowie 443

Grzegorz J. Brzustowicz, Andrzej Kuczkowski

Gotycka pieczęć rycerska spod Choszczna **A gothic knight seal from somewhere around Choszczno**

The article concerns a seal with a heraldic depiction that was found by chance, and attempts both to establish its chronology as well as its connection with a knight family.

Key words: seal of the Knights, Choszczno, West Pomerania, Middle Ages, sigillography, heraldry

Słowa kluczowe: pieczęć rycerska, Choszczno, Pomorze Zachodnie, średniowiecze, sfragistyka, heraldyka

W roku 2007 do zbiorów Działu Archeologii Muzeum w Koszalinie trafił unikatowy przedmiot znaleziony przypadkiem w okolicach miejscowości Choszczno (woj. zachodniopomorskie, pow. *loco*). Była to metalowa, zachowana w dość dobrym stanie pieczęć. Niestety, podanej przez znalazcę lokalizacji nie da się zweryfikować. Należy więc potraktować tę informację z dużą dozą ostrożności.

Okrągła pieczęć (ryc. 1) wykonana została z brązu. Średnica zabytku wynosi 3,4-3,6 cm, grubość 0,2-0,3 cm. Na stronie wierzchniej wyryte jest przedstawienie heraldyczne, na spodniej znajduje się uszko do przywieszenia przy dokumencie. Wokół otoku, na większej jego części, widnieje wyryty napis o szerokości 0,3 cm. Stan zachowania nie pozwolił na jego odcyfrowanie. Nie pomogło odbijanie w masie plastycznej ani wykonanie zdjęcia rentgenowskiego. Przedmiot został zinwentaryzowany w zbiorach Działu Archeologii Muzeum w Koszalinie pod numerem MK/A/3527 (nr kat. 17450). Należy on niewątpliwie do typu heraldycznego – najliczniejszej grupy pieczęci rycerskich na Pomorzu (Bobowski 1989, 140). Z uwagi na zatarty i nieczytelny napis w legendzie, nie jest możliwe dokładne ustalenie jej właściciela, a w związku z tym dokładne ustalenie chronologii. Jednak zachowane i czytelne elementy herbu – tarcza i hełm, pozwalają na ustalenie chronologii przybliżonej.

Umieszczony nad tarczą hełm garnczkowy znany był w Nowej Marchii od końca XIII, a na Pomorzu od początków XIV wieku. W użyciu był do 1. połowy XV stulecia (Brzustowicz 2004, 183). Kształt tarczy umieszczonej na pieczęci odpowiada formom znanym w XIV wieku (Neubecker, Brook-Little, Tobler 1976, 76; Brzustowicz 2004, 185). Znamienny jest brak labrów na hełmie, co jest

charakterystyczne dla herbów na pieczęciach pochodzących z 1. połowy XIV stulecia. W związku z tymi ustaleniami można przyjąć ogólne założenie, iż pieczęć pochodzi z 1. połowy XIV wieku. Ułożenie herbu na pieczęci wykazuje duże podobieństwo do przedstawień herbów rycerstwa niemieckiego z dzieła *Züricher Wappenrolle* pochodzącego z lat 1335-1345, ale z wyraźnymi nawiązaniem do stylu z XIII wieku, wymienianego w księgach minnesingerów z Weingarten i Heidelbergu. Tutaj także hełm garnczkowy bez labrów jest wsparty na tarczy trójkątnej (Fox-Davies 1986, 38-39, 81; Oswald 1984, 440, 456-457).

Pieczęcie spełniały rolę podpisu przy czynnościach prawnych, rolę identyfikacyjną i ze względu na wizerunek na niej wyryty – reprezentacyjną. Elementem pozwalającym zazwyczaj na identyfikację osoby posiadającej pieczęć bywa głównie zamieszczony w jej polu herb rodowy oraz napis. Omawiany tutaj herb przedstawia w tarczy głowę barana z dwoma rogami, a w klejnocie umieszczonym ponad hełmem – dwa rogi baranie, skrócone do środka.

W pracach identyfikacyjnych bardzo ważne jest kryterium geograficzne. Z uwagi na miejsce znalezienia pieczęci – „okolice Choszczna” – wzięto pod uwagę rody rycerskie Nowej Marchii, szczególnie z ziemi choszczeńskiej oraz rody Księstwa Pomorskiego, graniczącego z ziemią choszczeńską od zachodu. Wiele spośród rodów rycerskich posiadało włości po obu stronach granicy. Wreszcie liczne migracje związane z kolonizacją rycerską Nowej Marchii i Pomorza wskazują na możliwość zgubienia pieczęci podczas podróży przez Choszczno lub podczas jednej z wielu wojen pomorsko-brandenburskich. Identyfikację pieczęci z rodem rycerskim utrudnia szereg uwarunkowań, między innymi fakt, iż w żadnych źródłach dyplomatycznych dotyczących Pomorza i Nowej Marchii, jak i w opracowaniach sfragistycznych zawierających odciski pieczęci rycerskich, nie odnotowano dotąd odcisku „z głową barana” podobnego do naszego okazu.

Warto także podkreślić i to, że herby rycerskie i jeszcze częściej klejnoty herbowe, przechodziły w średniowieczu proces heraldyzacji. W klejnocie herbowym znanego rodu pomorskiego von Bismarck na pieczęci odcisniętej w 1409 roku widniały dwie trąby, a na pieczęci użytej w roku 1455 – dwa jelenie poroża. W klejnocie rodu von Blanckenburg w 1317 roku była dębowa gałązka z żółędziami, w 1323 roku tylko trzy liście dębowe, a w 1340 pojawił się zupełnie nowy motyw – klejnot z gniazdem pelikana karmiącego swoją krwią młode. Po zakończeniu procesu heraldyzacji późniejszy klejnot Blanckenburgów przedstawiał głowę kozła (Vossberg 1862, tabl. D.1, nr 1, 2, 3; 1887, tabl. D.4, nr 5-7). Podobny proces widać także na pieczęciach rycerstwa ziemi choszczeńskiej, chociażby u von Alvenslebenów, Bertekowów, Goltzów Güntersbergów, a także Wedlów i innych rodów (Brzustowicz 2004, 402, 404, 411, 412, 420-422). Zmiany wynikały między innymi z faktu, iż pieczęć w formie niezmienionej mógł przejąć najstarszy z synów, natomiast pozostali członkowie rodu musieli

dodawać nowe elementy (Bobowski 1989, 141). Z pewnością nie był to jedyny czynnik powodujący modyfikacje motywów, większości z nich dzisiaj nie potrafimy wymienić.

Herby rodów rycerskich znajdujące się w herbarzach, na przykład J. Siebmachera, Bagmihla czy Mülverstedta, pokazują wizerunki herbów ustalonych w ciągu wieków ich ewolucji. W związku z tym konfrontowanie herbu z pieczęci z wizerunkiem herbu rodowego z herbarza może natrafić i natrafia, nie tylko w tym przypadku, na trudności. Nie stwierdzamy bowiem żadnego przypadku podobnego herbu na tarczy i klejnotu nad hełmem u rodów Nowej Marchii i Księstwa Pomorskiego, takich jak na omawianej pieczęci¹. W rachubę nie wchodzi ród von Dowet, zamieszkujący na Pomorzu Przednim w XIII-XVI wieku. Ich herb, znany jedynie z pieczęci Gerda von Dowet z 1448 roku, przedstawiał w tarczy głowę barana z rogami i długą szyją (Bagmihl 1855, 64-64, tabl. XXIX, nr 8; Mülverstedt 1894, tabl. XIII). W dobrach kapituły kamieńskiej na Pomorzu zamieszkiwał drobny ród rycerski von Ristow, który miał w herbie na tarczy głowę barana, co potwierdza pieczęć Hansa von Ristowa z 1434 roku, ale w klejnocie znajdowały się liście palmowe (Mülverstedt 1894, 78, tabl. XLVIII; Bagmihl 1855, 124, tabl. LIX). Z rodów rycerskich Księstwa Pomorskiego należy jeszcze wspomnieć o Wachholtzach, jednym z najstarszych rodów pomorskich zamieszkujących w XIII wieku w Meklemburgii, na Pomorzu Przednim, a także w okolicy Koszalina. Na pieczęci Reinberna von Wachholtza z 1334 roku w polu umieszczono jedynie głowę barana, ale nie zamieszczono klejnotu. Z herbarzy dowiadujemy się, że w klejnocie znajdowała się głowa barana podobna do tej na tarczy (Mülverstedt 1894, 106, tabl. LXVII; Bagmihl 1855, tabl. LXIV, LXVI, nr 5).

Pół barana zwróconego w prawo, zarówno na tarczy herbowej, jak w klejnocie, znajdowało się w herbie rodu von Barnekow, zamieszkującego w Meklemburgii i na Rugii (Bagmihl 1843, 19-23, tabl. XIX). Jedna z linii Barnekowów – rodzina von Bagge, wspomniana w 1316 roku w pokoju stralsundzkim, posiadała w herbie głowę barana, co potwierdziła pieczęć Jana Bagge z 1322 roku, ale nieznanym był klejnot herbowy (Matrikel 1863, 41, 60, 102; Mülverstedt 1894, 3, tabl. II). Na Pomorzu Tylnym już w 1281 roku znany był ród rycerski von Bonin. Na pieczęci Henninga von Bonina z 1409 roku nie zamieszczono klejnotu, a w polu tarczy znajduje się raczej głowa kozła niż barana, podobnie jak na pieczęciach z XVII wieku i później (Ledebur 1855, 84-85).

Herb z baranem w tarczy był używany przez rycerstwo ziemi choszczeńskiej. Ze Starej Marchii, z okolic Saltzwedel, przybyła do Nowej Marchii w XIII wieku

¹ W tarczy jeden róg barani, a nad hełmem dwa rogi w herbie rodu von Glöden, znanego w okolicach Angermünde, ale dopiero od 1630 roku. Nie mamy dowodów pojawienia się tego rodu w okolicy Choszczna (Mülverstedt 1880, 31, tabl. 17).

w okolice Strzelec i Barlinka rodzina von Benckendorff (Gahlbeck 2002, 1003, nr 22). W okolicach Choszczna von Benckendorffów wspomina się dopiero w 1402 roku (Repertorium 1895, Nr 92), ale zapewne zamieszkiwali tutaj wcześniej, bo wzmiankowany w 1360 roku Mikołaj mógł być przodkiem (ojcem?) wspomnianych w 1402 roku Marka (I) i Dytryka, którzy wraz z rycerzami i giermkami z Nowej Marchii, składali hołd lenny krzyżakom (Eckert 1890, 79-80). Przyjęto, iż Dytryk osiadł w Choszcznie, a Marek (I) w Wardyniu, gdzie mieli przejąć (dopiero po 1405 roku) lenno po von Wedlach (Benckendorff 1927, 41). Kolejne pokolenie reprezentował Vicke, który w 1415 roku wraz z miastem Świdwinem przykładał pieczęć do listu przedstawicieli miast i manów Nowej Marchii do wielkiego mistrza krzyżackiego (CDB 1859, 172). Pieczęć ta nie zachowała się. Benckendorffowie zamieszkiwali w Choszcznie do początków XVI wieku, a w Wardyniu, Chelpie, Starym Klukomiu do XVIII stulecia.

Herb rodu von Benckendorff przedstawiał w błękitnej tarczy czarną głowę baranią ze srebrnymi rogami, z szycią lub bez, potem także ze złotym pierścieniem z turkusem w nozdrzach. W klejnocie ponad hełmem widniały trzy strusie pióra: czarne pomiędzy błękitnymi; labry czarne z niebieskim podbiciem (Bagmihl 1855, 22, tabl. XI; Ledebur 1855, 47; Mülverstedt 1880, 9, tabl. IV; Benckendorff 1927, 45). Posiadamy bardzo nieliczne świadectwa sfragistyczne po rodzinie von Benckendorff. Jedyna pieczęć pochodzi z roku 1357, w dodatku chyba niezbyt poprawnie przerysowana, skoro pojawia się na niej głowa byka z pierścieniem w nozdrzach, podczas gdy w herbie von Benckendorffów znajduje się głowa barania (Brzustowicz 2004, 254-258, 404).

Skoro zawodzi identyfikacja godła herbowego, musimy odwołać się do napisu zamieszczonego na *sigillum*. Zachowany fragment legendy w otoku pieczęci zawiera tylko część napisu, z liternictwem charakterystycznym dla pieczęci z końca XIII i 1. połowy XIV wieku. Fragment ten znajduje się w miejscu, w którym na innych pieczęciach zamieszczano nazwisko rodowe rycerza. Cały napis w legendach napieczętych w tym okresie wyglądał przeważnie następująco: „SIGILLUM * imię * DE * nazwa dóbr dziedzicznych = nazwisko* +”. Jeżeli pieczęć była mała, to zamiast słowa *Sigillum* umieszczano jedynie literę S'. Wyjątkowo podawano rodzaj pieczęci lub tytuł urzędniczy (Bobowski 1989, 140).

Na interesującej nas pieczęci z Choszczna w miejscu, gdzie powinno znajdować się nazwisko rodowe lub nazwa dóbr dziedzicznych, znajduje się prawdopodobnie napis: „RAKOW” lub „RAKAW”. Z Nowej Marchii znana jest rodzina Rakow (zapisana w źródłach: *Rako*, *Racow*) – spadkobiercy założycieli Gorzowa (Landsberg) i dziedziczni sołtysowie tego miasta – mająca posiadłości pod Górzowem i znana z dokumentów z lat 1321-1490 roku (Rymar 1999, 198-199). Ta rodzina posiadała jednak inny herb. Na pieczęci Piotra III Rakowa (wspominanego w latach 1354-1398) widać rozdwojone drzewo dębowe z żołądziami na

gałązkach, po trzy z prawej i z lewej strony². Natomiast zamieszkująca w XV-XVI wieku we Frankfurcie rodzina Rakow (*Rako, Rakow, Rackow, Racke*) posiadała w swych pieczęciach podwójne widły albo skrzyżowane dwie gałązki (Bütow 1937, 154, nr 36, 40-41; tabl. X, nr 1). Wieś o nazwie Rakow (dzisiaj Rakowo), znana od 1337 roku, powstała w okolicy Choszczna, być może założona przez rodzinę o takim nazwisku, zamieszkującą w pobliskim Choszcznie. Rajca choszczeński *Rakaw* wspomniany został w 1344 roku (Repertorium 1895, nr 25). Pochodził z wioski Rakowo lub był przedstawicielem rodziny Rakow znanej w Strzelcach i Gorzowie. Rajcą choszczeńskim był także Gerke Rackow, w 1403 roku wspomniany w Choszcznie (Repertorium 1895, nr 95). Rodzinę tę utożsamia się z mieszczaninem choszczeńskim Henrykiem, zapisywanym w latach 1318-1344 jako Roggow, Rogaw, Roghow, jak i Rakow (Repertorium 1895, nr 10, 25, 39, 95). Tak różnorodny zapis nazwiska w źródłach być może kieruje nas w stronę rodziny o podobnym nazwisku wspomnianej w Strzelcach.

Rycerskiego stanu był Hans von Rakow („vesten manne Hanse von Rakow”), któremu margrabia Otto Wittelsbach 8 grudnia 1368 roku powierzył wraz z funkcją starosty miasto i zamek w Reczu. Utracił on Recz 29 sierpnia 1369 roku na rzecz Wedłów z Krzywnicy (CDB 1859, 31-32). Był to zaufany rycerz w służbie Wittelsbachów, znany ze źródeł w latach 1363-1392. Ten rycerz raczej nie wchodzi w nasze rachuby, ponieważ należał zapewne do rodziny von Rochow, posiadającej w herbie trzy figury szachowe i należące do rodu piszącego się także Rankow i Rochow (Repertorium 1895, nr 66; Brzustowicz 2004, 310-311).

Także rycerskiego stanu była rodzina Rakow zamieszkująca w Strzelcach (Friedeberg). W 1364 roku margrabia brandenburski przekazywał lenno sołtysie po Janie Rakow (*Rackaw, Rackou*) Henininowi Schulzen (CDB 1859, 306). W 1366 roku, gdy władca podejmował decyzję w sprawie sądownictwa w Strzelcach, wspomniano, że Jan był bratankiem Mikołaja Rakowa (*Rakowe*) (CDB 1859, 307). To dowodzi, że Rakowowie byli związani ze Strzelcami co najmniej od początku XIV wieku. W 1381 roku lenno sołtysie w Strzelcach, z sądownictwem doń przypisanym, objęli bracia Hans i Nietzen „von Rakow” (*von Rangkow*) (CDB 1859, 311). Ten zapis źródłowy wyraźnie dowodzi, że rodzina była rycerskiego stanu, a przypisanie im lenna sołtysiego nie było niczym szczególnym. Bowiem powierzanie rycerstwu w miastach Nowej Marchii czy nawet na wsi urzędów sołtysich było dosyć częste. Niestety nie zachował się żaden odcisk pieczęci tych rycerzy.

² Archiwum Państwowe w Gorzowie Wlkp., Akta miasta Gorzowa, Kolekcja dokumentów pergaminowych, sygn. 49 (dokument z 26 grudnia 1383 roku). Na podstawie odcisku tej samej pieczęci Piotra Rakowa z 1383 roku H. Bütow podaje, że jest to drzewo owocowe z trzema gałązkami (Bütow 1937, 158, nr 100). Najwyraźniej godło rodziny zamieszkującej w Gorzowie uległo przemianie (por. Bütow 1937, 153, nr 24-26).

Po analizie przytoczonego wyżej materiału można założyć, że znaleziona w „okolicach Choszczna” pieczęć rycerska, posiadająca herb z głową barana, mogła pochodzić z pierwszej połowy XIV wieku i może była *sigillum* przedstawicieli rycerskich sołtysów ze Strzelec. Możliwe, że mieli oni swoje posiadłości w okolicy Choszczna (Rakowo?) lub w samym Choszcznie.

Ryc. 1. Pieczęć z okolic Choszczna, pow. *loco*. Przedstawienie heraldyczne na pieczęci (fot. A. Kuczkowski)

Fig. 1. Choszczno, *loco* county (the surroundings). Heraldic depiction on the seal (photograph by A. Kuczkowski)

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

CDB

- 1859 *Codex diplomaticus Brandenburgensis: Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Quellenschriften für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten. Hauptteil 1, Geschichte der geistlichen Stiftungen, der abdllichen Familien, so wie der Städte und Burgen der Mark Brandenburg*, t. XVIII, red. v. A.F. Riedel, Berlin.

Matrikel

- 1863 *Matrikel und Verzeichnisse der pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XVIII Jahrhundert*, oprac. R. Klempin, G. Kratz, Berlin.

Repertorium

- 1895 *Repertorium der in Kgln. Staatsarchive zu Königsberg in Preussen befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, oprac. E. Joachim, red. P. v. Niessen, Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark, t. III, Landsberg.

LITERATURA

Bagmihl I. T.

- 1843 *Pommersches Wappenbuch gezeichnet und mit Beschreibung der Wappen und historischen Nachweisen versehen*, t. I, Stettin.
- 1855 *Pommersches Wappenbuch gezeichnet und mit Beschreibung der Wappen und historischen Nachweisen versehen*, t. V, Stettin.

Benckendorff

- 1927 *Die von Benckendorff der Neumark*, Die Neumark, nr 3, 37-55.

Bobowski K.

- 1989 *Dawne pieczęcie na Pomorzu Zachodnim. Zabytki prawa i kultury z epoki Gryfitów*, Szczecin.

Brzustowicz G.J.

- 2004 *Rycerstwo Ziemi Choszczeńskiej XIII-XVI wieku. Polityka – gospodarka – kultura – genealogia*, Warszawa.

Bütow H.

- 1937 *Märkische Bürger- und Zunftsiegel vornehmlich aus den neumärkischen Stadtarchiven und dem Stadtarchiv zu Frankfurt a. O., (w:) Brandenburgische Siegel und Wappen. Festschrift des Vereins für die Geschichte der Mark Brandenburg zur Feier des hundertjährigen Bestehens 1837-1937*, red. E. Kittel, Berlin, 141-160.

Eckert R.

1890 *Geschichte von Landsberg an der Warthe, Stadt und Kreis*, cz. 1, Landsberg.

Fox-Davies A.Ch.

1986 *The art of Heraldry. An encyclopedia of armory*, London.

Gahlbeck Ch.

2002 *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin.

Ledebur L.Fr. von

1855 *Adelslexicon der Preussischen Monarchie*, t. I, Berlin.

Mülverstedt G.A. von

1880 *Der abgestorbene Adel der Provinz und Mark Brandenburg*, Nürnberg.

1894 *Der abgestorbene Adel der Provinz und Mark Brandenburg*, Nürnberg.

Neubecker O., Brook-Little J.P., Tobler R.

1976 *Heraldik. Wappen – ihr Ursprung, Sinn und Wert*, Frankfurt a. M.

Oswald G.

1984 *Lexicon der Heraldik*, Leipzig.

Rymar E.

1999 *Studia i materiały z dziejów Nowej Marchii i Gorzowa. Szkice historyczne*, Gorzów Wielkopolski.

Vossberg F.A. von

1862 *Die Siegel der Mark Brandenburg*, t. I, Berlin.

1887 *Die Siegel der Mark Brandenburg*, t. II, Berlin.

A gothic knight seal from somewhere around Choszczno

Summary

An unusual object was given to the Archaeology Department of the Museum in Koszalin in 2007. It was a circular metal seal with a heraldic depiction. This latter is a head of a ram on an escutcheon. Further to an in-depth analysis of the heraldic depiction, it was possible to establish that there is a high probability that the seal dates from the first half of the 14th century, and that it was used by representatives of the knight village leaders from Strzelce.

dr Grzegorz Brzustowicz
gbrzustowicz@wp.pl

mgr Andrzej Kuczkowski
Dział Archeologii
Muzeum w Koszalinie
ul. Młyńska 37-39
75-420 Koszalin
kuczkowski@muzeum.koszalin.pl